

Reial Monestir de Santes Creus

Visitar

Síntesi històrica

La història del Monestir de Santes Creus s'enceta amb una donació de terres, ubicades a Cerdanyola del Vallès, feta pel noble Guillem Ramon de Montcada, en data del 4 de desembre de 1150, a l'abadia rossellonesa de la Grand Selva perquè un grup de monjos cistercencs emprengués la fundació d'un monestir. Aquest establiment significà el naixement del Monestir de Valldaura. Amb el pas dels anys, la comunitat decidí cercar un territori més adient a les necessitats d'una abadia cistercenca. Així, el comte Ramon Berenguer IV intercedí per a l'obtenció d'unes noves terres a Ancosa, a la comarca de l'Anoia, però la manca d'aigua els obligà a persistir en la seva recerca. El 2 de juny de 1160, Guerau Alamany de Cervelló i Guillem de Montagut van oferir a la comunitat les terres de Santes Creus situades al marge esquerre del riu Gaià. L'assentament va esdevenir definitiu perquè la zona reunia els condicionants adequats a l'esperit cistercenc. En els primers segles s'establiren estrets lligams entre el monestir santescreuí i llinatges nobiliaris de renom. Aquestes relacions contribuïren a l'increment del patrimoni i dels dominis territorials del cenobi.

Els anys de major esplendor econòmica, social i política arribaren amb el vincle amb la Corona. L'abat Bernat Calbó mantingué una fructífera amistat amb el rei Jaume I i després l'abat Gener aconseguí atreure el favor de Pere el Gran; ara bé, fou amb els abats Bonanat de Vila-seca i Pere Alegre que el Monestir de Santes Creus comptà amb el mecenatge i la protecció del rei Jaume el Just i la reina Blanca d'Anjou. Ambdós foren enterrats en un dels magnífics monuments funeraris del creuer de l'església i en l'altre, una joia arquitectònica i artística, hi reposa el rei Pere el Gran. En el segle xv s'inicià un estancament de la vida material i espiritual del monestir. L'elecció de l'abat Pedro de Mendoza va obrir un període de redreçament en tots els àmbits i fou l'únic abat de Santes Creus que presidí la Diputació del General de Catalunya durant el trienni 1497-1500.

La Guerra del Francès (1808-1814) i el Trienni Liberal (1820-1823) accentuaren l'empobriment del cenobi habitat per una quarantena de monjos en unes condicions força precàries. Les desamortitzacions del segle XIX afectaren la comunitat i el 1835 els monjos abandonaren de manera definitiva el monestir. Amb la llei de desamortització promoguda per Mendizábal es decretà la venda de les propietats i els béns eclesiàstics.

L'any 1921 el conjunt monàstic fou declarat Monument Nacional i uns anys més tard es constituí el Patronat de Santes Creus, amb l'objectiu de vetllar per la reconstrucció i la restauració del monestir. El 1947 es creà una altra entitat, l'Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus, per promoure l'estudi i la defensa de la història del monument. Està inclòs en els Monuments Patrimoni de la Generalitat, gestionat pel Museu d'Història de Catalunya i es localitza dins del terme municipal d'Aiguamúrcia.

1

Claustre

Segle XIV

La seva construcció es va iniciar l'any 1313 sota el patrocini del rei Jaume el Just i de la reina Blanca d'Anjou. L'evolució de l'obra es va veure afavorida per l'arribada, l'any 1331, del mestre d'obres i escultor Reinard des Fonoll. Aquest dirigí els treballs de construcció durant uns anys i participà en la realització dels motius escultòrics dels capitells. El 1341 l'abat Francesc Miró (1335-1347) donà l'obra per finalitzada i procedí a la seva benedicció. El claustre és d'estil gòtic, molt ric en decoració i, per tant, allunyat dels preceptes de senzillesa i d'austeritat propis dels monjos cistercencs. Les galeries estan cobertes amb voltes de creueria i els finestrals d'arcs ogivals s'ompliren amb magnífiques traceries. La descripció de les imatges dels capitells o l'explicació del seu simbolisme seria una tasca massa llarga i complexa; tot i així, cal valorar la qualitat artística i l'àmplia varietat dels motius representats: éssers fantàstics o mitològics, motius zoomòrfics, escenes bíbliques, elements heràldics i un ventall de personatges diversos. L'espai esdevingué una necròpoli nobiliària fruit dels vincles i els privilegis establerts amb amplis sectors de la noblesa catalana.

Plànol

Galeria sud

Aquest claustre gòtic ofereix una riquesa escultòrica excepcional. En els capitells que presideixen l'accés al temple del lavabo, hom es veu sorprès per l'aparició de figures d'animals exòtics com un elefant o un simi, així com per altres de fantàstics com un griu –meitat del cos amb bec i ales d'àguila, i meitat lleó– o dos dracs amb els colls entrellaçats. També hi ha un conjunt escultòric presidit per un "home verd" o green man. És un personatge representat per una cara amb una boca de la qual surten branques amb fulles. S'ha interpretat com el naixement de la naturalesa, és a dir, el cicle de les plantes, amb els animals a una banda i la recol·lecció dels fruits a l'altra.

La passejada per la galeria sud del claustre permet descobrir, entre d'altres, imatges d'animals –un ratpenat, un gall, una grua, una oca... – i d'éssers mitològics com, per exemple, una sirena amb mig cos de dona i mig cos de peix.

Les urnes sepulcral situades en aquesta galeria corresponen a personatges nobiliaris destacats. En la primera fornícula, propera a la Porta Reial, reposa Ramon Alamany de Cervelló, un dels nobles que acompanyà el rei Jaume I a la conquesta de Mallorca i que morí en la dita expedició. A la tapa de la tomba es representa l'estàtua jacent del cavaller vestit de guerrer. L'urna següent acull la seva esposa Gerarda o Gueraua de Cervelló. El tercer arcosoli conté el sepulcre de Guillem de Claramunt, també mort a Mallorca, i la seva muller Guillema. En la quarta fornícula hi ha la tomba de Bernat de Salbà i altres membres de la seva família. En aquest cas, a la tapa s'esculpeix la figura del personatge amb l'hàbit cistercenc. A continuació, en el cinquè arcosoli, es troba una petita urna sepulcral amb les restes de Berenguer de Llorac, senyor de Solivella. En la darrera fornícula s'ubica el sarcòfag de la nissaga dels Montbrió, decorat amb els seus escuts nobiliaris i altres relleus, i que ofereix, probablement, descans al cavaller Bernat de Montbrió.

1 b

Galeria est

Els capitells dels finestrals de la galeria est disposen d'elements escultòrics singulars i en bon estat de conservació. Hi ha esculpit un cavaller amb la malla, l'escut i l'espasa; al seu costat, un músic tocant un sac de gemecs o una cornamusa. Davant de la porta d'accés al dormitori es troba una de les figures més conegudes del monestir: un picapedrer o un escultor representat amb les seves eines a les mans. Per a alguns historiadors es considera l'autoretrat del mestre d'obres Reinard des Fonoll.

Abans d'arribar al locutori, en aquest mur de llevant, apareixen vestigis de les mènsules que sostenien l'ossera de Guillem de Salmella. Entre el locutori i el dormitori es manté l'urna amb les restes dels Castellet. La família Aguiló compta amb un petit sarcòfag per a les despulles de Pere i Gerard d'Aguiló, situat entre la sala capitular i la capella de l'Assumpta. En el mateix mur, a l'altre costat de la capella, hi ha l'ossera de la família Pinós i en el seu interior reposen les restes del noble Galceran de Pinós, personatge vinculat a una de les llegendes més difoses de la nostra cultura popular. El darrer sepulcre de la galeria se situa a l'interior d'un arcosoli i pertany als Montcada. Entre els membres de la nissaga enterrats a Santes Creus –tingué altres tombes a l'interior del monestir– sobresurten Ramon de Montcada, senyor de Tortosa, i Guillem de Montcada, vescomte de Bearn, ambdós morts en la conquesta de Mallorca.

[Plànol](#)

1 c

Galeria nord

En el mur de l'església s'obren sis arcosolis amb les urnes funeràries de les següents cases de la noblesa catalana: en primer lloc, un altre sarcòfag dels Cervelló; a la segona fornícula, un sepulcre del llinatge dels Cervera, també amb vincles a Santes Creus; en el tercer arcosoli, la tomba dels nobles de Queralt, entre els quals cal recordar Pere de Queralt, conseller i cortesà de Pere el Gran; en el quart, el sepulcre de la família de Puigverd o, concretament, de Berenguer de Puigverd; en cinquè lloc, el sarcòfag amb les restes de Guillema de Montcada, anomenada la "Invicta Amazona" i protagonista d'una llegenda en relació amb la seva participació en la lluita contra els sarraïns per alliberar el seu marit; l'últim arcosoli conté el sepulcre de Pere i Ponç de Cervera.

En els capitells de la galeria s'observen decoracions vegetals, com ara els pàmpols de cep, les fulles d'heura, d'alzina, de roure, d'ortiga... La majoria d'imatges, però, pertanyen a personatges fantàstics o mitològics com les harpies –esculpides amb cap de dona i cos d'ocell– o els "homes verds". També s'hi troben monstres alats amb llargues barbes i cares humanes amb les barbes rinxolades o arreglades. Les representacions d'animals mostren porcs menjant glans, simis –vestits i amb el cap cobert per una gorra o un mocador–, una òliba, un ocell rapinyaire...

[Plànol](#)

1 d

Galeria oest

El mur de la galeria ponentina presenta dos arcosolis amb el sepulcre de la família Montoliu, a tocar de l'església, i el dels Tarragona.

Els motius esculpits en els capitells dels finestrals destaquen per la diversitat d'elements reproduïts i per la seva qualitat artística. Hi ha representacions d'heràldica –els escuts de la reina Blanca i el rei Jaume II, els d'alguns abats–, d'animals –un pelicà, gossos, simis amb diferents vestimentes o actituds, lleons de cos sencer o només la seva gran cara...–, de figures humanes femenines i masculines variades –com, per exemple, un arquer o un guerrer–, de cares amb tota mena de complements –amb ales, amb barret o mocador al cap, amb barba, amb ullals–, de personatges mitològics –com un centaure– i, sobretot, d'un seguit de monstres resultat de la barreja de caràcters d'éssers imaginaris i reals. Mereix un menció especial la seqüència escultòrica de temàtica bíblica situada al pilar de la cantonada entre la galeria sud i l'oest. Les escenes van component la narració del Gènesi des de la creació d'Adam i Eva fins a l'expulsió del Paradís.

Plànol

2

Templet del lavabo

Segles XII- XIII

És una edificació de planta hexagonal amb una coberta constituïda per sis nervis. Els seus arcs són força feixucs en comparança amb els del claustre i els capitells contenen decoracions escultòriques centrades exclusivament en motius vegetals com les fulles de lliri d'aigua. Tant per la composició arquitectònica com per l'austeritat decorativa, és una obra en el més pur estil cistercenc i testimoni de la primera etapa constructiva del cenobi.

Els monjos, després del treball i abans d'entrar al refector per complir amb l'àpat, es rentaven les mans a la font circular situada en el centre del templet.

Plànol

3

Parlador

Segles XII-XIII

El parlador o el locutori comunica el claustre principal amb el posterior i s'emprava bàsicament per a dues funcions: d'una banda, acostumava a ser el lloc on el prior es reunia amb la comunitat per repartir les feines de la jornada als camps de conreu, als horts, o per encomanar les tasques derivades de la vida en comú; d'altra banda, era l'únic espai del cenobi on els monjos podien mantenir breus converses entre ells, això sí, es recomanava un ús prudent i mesurat de la paraula.

El parlador presenta una planta rectangular coberta per una perfecta volta de canó amb una imposta rude i senzilla. També hi ha dos llargs bancs de pedra adossats a les parets, antigament revestits de fusta.

Plànol

4

Claustre posterior

Segles XIII-XVII

La seva construcció encara planteja alguns interrogants històrics i arquitectònics. La planta és trapezoïdal i closa per un seguit d'arcs apuntats de factura arcaïtzant. Les obertures en forma de finestral o de grans ulls de bou són testimoni de l'existència d'un pis superior. El claustre disposa d'un pati ornat amb un brollador central i vuit alts xiprers. Aquest projecte d'enjardinament fou elaborat per l'arquitecte Jeroni Martorell en època de la Mancomunitat. La combinació dels elements arquitectònics i ambientals origina un espai per al recolliment i a la reflexió, ahora que traspua serenor i quietud.

Plànol

5

Escriptori

Segles XII-XIII

La còpia de manuscrits ricament il·luminats i la redacció de documents era una feina pròpia dels monestirs medievals. Tot i així, Bernat de Claravall dictà normes restrictives sobre aquesta activitat consistents en la reducció dels colors, l'ornamentació només en les lletres capitals i la supressió dels elements figuratius.

La dependència té una planta rectangular coberta per sis voltes de creueria que conflueixen en dues grans columnes centrals. Aquesta estructura recorda en aparença unes esplèndides "palmeres de pedra". L'austeritat decorativa, la rudeses dels elements arquitectònics o el gruix de les parets són indicadors d'un estil encara poc definit i conegut com a romànic ogival. L'escriptori va perdre la seva funció original al segle XVII i s'encetà un nou ús de l'estança com a celler. En l'actualitat, és una de les dependències que conté l'audiovisual El món del Cister i només és visitable en aquest context.

Plànol

6

Presó

Segles XIII-XIX

La seva funció s'aproximaria a la d'unes cel·les de càstig o a un lloc de penitència. La Regla de sant Benet considerava la possibilitat de rebre càstigs físics quan no hi havia actitud, lliçó o càstig que permetés corregir un comportament equivocacat o quan un monjo era culpable de reiterats incompliments de la Regla. Com a testimoni d'aquest ús, n'han arribat uns grafits ubicats al sostre i una pintura mural, a l'alçada d'un segon pis, de la Crucifixió de Jesús.

S'accedeix a la presó a partir d'una petita portella i d'un parell d'esglaons. Un cop a l'interior sobta la humitat del lloc i la situació elevada del sostre. Les dimensions de l'espai són reduïdes i en el passat s'hauria organitzat en dos nivells.

Plànol

7

Cuina

Segles XVII-XIX

La major part de l'estança, situada a la galeria sud del claustre posterior, resta a la intempèrie i n'han arribat escassos testimonis físics identificatius. Cal esmentar un ampli arc d'obra amb maó obert d'un extrem a l'altre de la sala i les llindes treballades d'algun dels finestrals. Altres elements conservats i repartits per la dependència són unes enormes piques de pedra –les aigüeres–, una gran taula de treball, unes moles, un fogó de pedra i un molinet. La finestra passaplats permetia el trànsit diari de plats de la cuina cap al menjador i a la inversa.

L'aprofitament de l'aigua esdevé una qüestió essencial i perfectament resolta en un monestir cistercenc. S'ha de regar els horts i fer funcionar els molins, però també s'ha de conduir l'aigua als rentamans, a les latrines i, naturalment, a la cuina.

Plànol

8

Refetor

Segles XVII-XVIII

En origen constituïa part del Palau Reial, residència bastida en aquest sector del recinte monàstic, i la seva funció era la d'exercir de sala de recepcions o de saló del tinell. Amb els anys perdé la seva funció i la sala, al cap dels segles, fou reformada i convertida en el refetor. La coberta original, constituïda per un seguit d'arcs de diafragma i per una teulada a dues aigües, se substituï per un sostre enguixat de major altura i decorat amb motlures. També s'afegí un fris ceràmic adossat a les parets de l'estança i s'obrí la finestra passaplats.

La base alimentària estava encapçalada pels llegums, la verdura i la fruita procedents dels horts del monestir. Aquests aliments s'acompanyaven d'una ració de pa i d'una mica de vi. Es menjava peix fresc o salat, ous, formatges casolans... A l'hivern es preparava un plat calent i es feien més amanides a l'estiu. La carn, en principi, no estava permesa, ara bé, si era necessària per a algun malalt es feia una excepció.

Plànol

9

Palau Reial

Segles XIII-XVI

La construcció s'encetà per iniciativa del rei Pere el Gran, però l'acabament de l'edificació –datat l'any 1310– i el seu enriquiment anaren a càrrec de Jaume el Just i Blanca d'Anjou. Finalment, en l'època de Pere el Cerimoniós s'iniciaren un seguit d'intervencions i ampliacions, de mans d'alguns abats, amb l'objectiu de transformar la residència en palau abacial.

La seva estructura és la pròpia dels palaus d'època medieval corresponents al gòtic civil català, és a dir, un pati a cel obert, una escala d'accés i una galeria superior amb les estances articulades entorn seu. La galeria presenta un seguit d'arcades sostingudes per esveltes columnes i en el sostre resta un enteixinat decorat amb policromia. La barana de pedra de l'escala conté, en ambdós extrems, decoració figurativa consistent en representacions animals i la columna de pòfir integrada en aquesta composició, una peça exòtica i luxosa, manifesta el contrast entre l'austeritat monacal i l'exuberància reial.

Plànol

10

Estances primitives

Segle XII-XVII

Conjunt de restes constituïdes per diferents arcs de pedra i per testimonis en alçat d'antigues parets corresponents, probablement, a les dependències monàstiques necessàries per establir l'assentament dels primers monjos procedents de Valldaura. Entre les restes es troba un monòlit commemoratiu dedicat a fra Guillem Mestres, monjo santescreuú nomenat, després de l'exclaustració del 1835, vicari de la parròquia de Santa Llúcia. Es convertí en el custodi i defensor de la integritat del monument, essent recordat com el primer restaurador del monestir.

Plànol

11

Capella de la Trinitat

Segle XII

Aixecada per acollir les pregàries i els oficis religiosos durant els anys inicials d'establiment a Santes Creus, amb el pas dels segles, esdevingué la capella de la infermeria nova. És una església de dimensions reduïdes amb una planta rectangular sense absis i coberta per una volta de canó lleugerament apuntada. L'obertura a llevant i a ponent de les dues finestres d'arc de mig punt, així com l'orientació de temple –d'est a oest– garanteixen l'aprofitament al màxim de la llum solar.

La capella de la Trinitat coincideix amb la tipologia pròpia de moltes esglésies de finals del segle XII. A la capçalera es col·locà la talla de fusta d'un Sant Crist Crucificat elaborat al segle XV.

Plànol

12

Infermeria

Segles XVII-XVIII

És un edifici d'època barroca aixecat amb materials més aviat pobres, com ara pedres de dimensions reduïdes i molt irregulars. El maó s'emprà en el seguit d'arcs del segon pis corresponents a un afegitó fruit de la reforma impulsada al segle XVIII. La planta baixa contenia un magatzem de roba i uns rentadors, i el primer pis es destinà a la infermeria nova. Aquest costat de claustre posterior i la infermeria patiren amb major intensitat els efectes devastadors de l'exclaustració. La dependència fou reconstruïda el 1935 i, en l'actualitat, és un espai no visitable.

Plànol

13

Estances dels monjos jubilats

Segle XVII

Situades entre l'ala nord del claustre i la infermeria, només ha perviscut un excepcional arc català o escarser, el qual es manté desafiant al pas del temps i a la destrucció patida arran de la Tercera Guerra Carlina (1872-1876). L'estat de conservació dels habitatges dels monjos jubilats i del conjunt d'edificacions situades a llevant –les estances primitives– era prou bo en el moment de la desamortització, ara bé, l'any 1874 resultaren malmesos en endur-se les bigues i la pedra per a la fortificació del poble veí de Vila-rodona; la por a un possible atac carlista i la urgència per fortificar la vila justificarien aquest malaurat episodi.

Plànol

14

Torre de les Hores

Segle XVI

Per descobrir la Torre de les Hores cal alçar la vista en direcció a l'església. L'abat Jeroni Contijoch (1560-1593) manà edificar-la el 1575 per allotjar-hi la màquina del rellotge i les campanes. És una torre de planta quadrangular i en una de les seves parets s'aprecia la curvatura o el bombament exterior de l'escala de cargol. A cada costat té una finestra rectangular amb els marcs lleugerament motllurats i amb tres escuts a cadascuna de les llindes; en el del mig apareix l'heràldica de l'abat constructor i en els altres dos hi ha dibuixada una creu grega.

Plànol

15

Cementiri

Segles XII-XIX

El cementiri és un reflex de l'austeritat, la humilitat i la senzillesa pròpies de la reforma monàstica cistercenca, així com de la funcionalitat o del sentit econòmic de les seves realitzacions. La mort era entesa com un trànsit i un moment solemne per a la comunitat. Quan es produïa una defunció, el monjo mort era despullat, rentat i novament vestit amb l'hàbit. Un cop traslladat a l'església i vetllat, s'oficiaven les exèquies per la seva ànima i sense taüt era enterrat al cementiri. En aquest espai només ha perdurat el sentit o l'esperit original del Cister. Una gran creu de pedra és l'únic símbol necessari per acollir-los a tots.

Plànol

16

Capçalera

Segles XII-XIII

L'església major presenta una capçalera amb una paret plana i amb un conjunt constituït, senzillament, per una gran rosassa i tres finestrals allargassats d'arc de mig punt. Les obertures garanteixen la il·luminació interior de l'edifici i, alhora, també posseïen un clar simbolisme, el misteri de la Santíssima Trinitat: Déu, una sola naturalesa, representat pel rosetó; i la Trinitat –Pare, Fill i Esperit Sant– per les tres finestres. La rosassa es data al voltant de l'any 1193, compta amb setze lòbuls i és tancada per un escacat. El 1992 fou restaurada i manté bona part dels seus vitralls originals, avui considerats dins dels més antics del tipus cistercenc.

Plànol

17

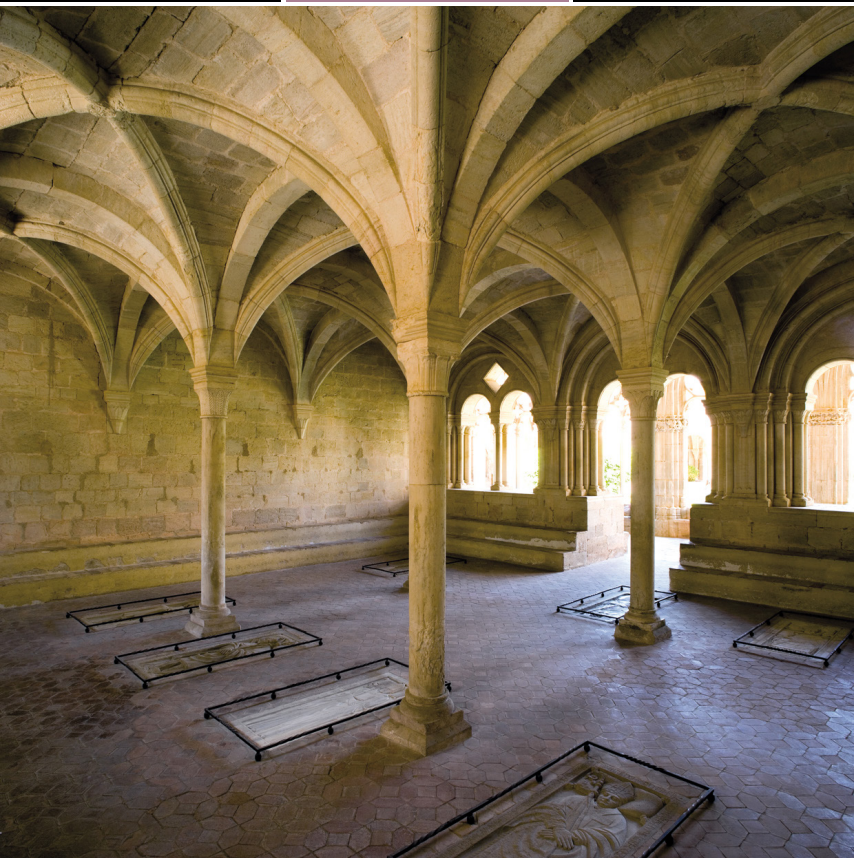

Dormitori

Segles XII-XIII

És una sala espaiosa –de 46 m de llarg per 11 d'ample– i transcorre per sobre de la sala capitular, del locutori i de l'escriptori. L'edificació s'inicià el 1191 i s'enllestí l'any 1225. La solució emprada per cobrir l'estança, una coberta a doble vessant o a dues aigües sostinguda per onze arcs de pedra diafragmàtics, destaca pel seu alt valor arquitectònic. Els arcs de diafragma, lleugerament apuntats, descansen en les gruixudes parets i en unes mènsules piramidals amb decoracions vegetals. El resultat és una dependència sense columnes ni pilars i, per tant, d'una gran amplitud. Aquesta tipologia arquitectònica fou aprofitada pel mateix orde –per exemple, al dormitori de Poblet–, pels ordes mendicants –a l'església de Sant Francesc de Montblanc– i en moltes altres construccions civils. Els monjos dormien en comunitat, vestits sobre un jaç de palla i en una mateixa dependència. Amb el pas del temps es toleraren les cel·les individuals i aparegueren els primers llits amb màrrega de palla.

Plànol

18

Sala Capitular

Segle XII

Al voltant de la sala, asseguts damunt de les graonades que hi ha adossades a les paret, s'apleguen tots els monjos amb l'abat per a la lectura diària d'un capítol de la Regla de sant Benet. És una de les estances monàstiques de major rellevància i de les més reeixides a escala arquitectònica. Compta amb una planta quadrangular i una coberta amb voltes d'aresta. Els nervis dels arcs conflueixen en quatre columnes centrals de pedra que reproduïxen amb fidelitat una palmera; la columna seria el tronc de l'arbre i els nervis, les fulles. Austeritat, senzillesa i equilibri són adjectius adients per a aquesta dependència.

Plànol

19

Capella de l'Assumpta

Segle XVI

Hauria correspost a l'armarium del monestir, lloc on es guardaven els llibres emprats pels monjos en les estones de lectura al claustre. L'abat Jaume Valls (1534-1560) el convertí en capella de l'Assumpta l'any 1558. Aquesta obra fou pagada amb la deixa feta per Magdalena Valls de Salbà, germana de l'abat, enterrada sota la llosa sepulcral del terra de la capella. L'espai és de dimensions reduïdes i s'hi disposà un grup escultòric anomenat la Dormició de la Verge.

Plànol

20

Porta de la mongia

Segle XII

Era l'accés utilitzat pels monjos per entrar a l'església i ocupar amb rapidesa el cadirat del cor. Al damunt de la porta es col·locà un conjunt escultòric referent al Judici Final amb una cronologia a cavall entre els segles XIII i XIV. En la paret de l'ala de llevant apareix una imatge de la Mare de Déu amb el Nen datada al segle XIV i coneguda com la Mare de Déu del Claustre. En aquest mur, a tocar de la porta de la lliçó, també s'obre l'arcòsoli amb el sepulcre de Guillem i Ramon de Montcada, morts en la batalla de Portopí durant la conquesta de Mallorca. En la galeria nord, coneguda com l'ala dels estudis, els monjos s'asseien a llegir o a estudiar en el banc de pedra adossat a la paret de l'església.

Plànol

21

Església

Segles XII-XIV

L'església abacial és d'absis carrat i reproduïx fidelment el pla bernardí. Té una gran capella central de planta quadrangular i dues capelletes més petites a cada costat. En el seu interior hi ha diferents retaules elaborats al llarg del segle XVIII. El més valorat artísticament és el retaule major, obra de Josep Tramulles, esculpit i decorat entre el 1647 i el 1679. Aquest retaule barroc substitueix l'anterior d'estil gòtic obrat per Lluís Borrassà. En els anys inicials la capçalera estava presidida per l'esplèndid rosetó al capdamunt i els tres finestrals a sota. El clar simbolisme de la composició i de la llum a través dels vitralls eren suficients per omplir l'església i l'esperit de la comunitat. En la rosassa i en les finestres de la zona nord de la nau transversal es mantenen vitralls obrats a l'inici del segle XIII i considerats un dels pocs conjunts de vidre cistercenc conservats a Europa.

Plànol

22

Mausoleu de Jaume el Just (†1327) i de Blanca d'Anjou (†1310)

Segle XIV

El sepulcre doble del rei Jaume i la reina Blanca fou encarregat l'any 1312 al mestre constructor barceloní Bertran de Riquer i a l'escultor lleidatà Pere de Prenafeta. La intenció era construir un mausoleu semblant i de proporcions també similars al de Pere el Gran, a l'altre costat del creuer, amb el sepulcre a l'interior d'un dosser d'estil gòtic.

El monument funerari està format per una caixa de pissarra dins d'una urna quadrangular de pedra esculpida amb un seguit d'arquets ogivals trevolats i amb pinacles. El sepulcre es cobrí amb una tapa a dues aigües que, inspirada en el model ideat per Lluís IX de França en organitzar el panteó reial de Saint-Denis de París, incorporà les imatges jacents i en ple volum dels sobirans. Això significà la introducció d'una tipologia funerària fonamentada en la inclusió de les estàtues jacents dels monarques a les tapes dels sepulcres. L'escultura de la reina fou obrada per Francesc de Montflorit, mentre que la de Jaume el Just ha despertat més dubtes sobre la seva autoria.

Plànol

23

Mausoleu de Pere el Gran (†1285)

Segles XIII-XIV

La construcció del mausoleu del rei Pere s'inicià el 1291 amb la participació de l'escultor Bartomeu de Girona, el picapedrer Guillem d'Orenga i els pintors Gil, Pere Sanç i Andreu de la Torre. El cos del rei descansa dins d'una gran urna o vas de pòfir elaborat –a parer d'alguns historiadors– en època antiga, concretament, constantiniana. Aquesta magnífica peça fou coberta per una llosa de jaspí i un pesat cos de pedra esculpit amb imatges i arquets gòtics trevolats. Cal sumar a l'alt valor artístic i arquitectònic del conjunt la seva rellevància històrica, ja que es tracta d'un sepulcre reial no profanat.

Als peus del mausoleu de Pere el Gran hi ha una senzilla llosa funerària corresponent a la tomba de l'almirall Roger de Llúria. L'estendard de la família Llúria ha esdevingut amb els segles la bandera de la marina catalana, de ratlles blanques i blaves en diagonal.

Plànol

24

Nau

Segles XII-XIII

Les obres de l'església major del monestir s'iniciaren l'any 1174 amb l'abat Pere de Santes Creus i s'obrí al culte –essent consagrada, com era costum en el Cister, a la Verge Maria– el 1211 sota l'abadiat de Bernat d'Àger. El 1225 s'havien bastit els tres primers trams; tot i així, no s'enllestí definitivament fins al 1411.

L'església té una planta de creu llatina amb tres naus separades per sòlids pilars encarregats de suportar, amb l'ajuda dels gruixuts murs de l'edifici, un sostre amb voltes de creueria i amples arcs faixons lleugerament apuntats, els quals s'integren en els pilars de la nau central a través d'una solució arquitectònica original i austera: una mena de rotlles o permòdols acanalats. La monumentalitat de la construcció contrasta amb la manca de decoració escultòrica. El gran finestral gòtic de la façana, elaborat pels volts de l'any 1300 i amb vitralls ricament policromats, és l'única llicència decorativa a l'extraordinària austeritat del temple.

Plànol

25

Galeria dels conversos

Segles XIV-XVI

Era la galeria del claustre emprada pels conversos o germans llecs per accedir a l'església. Al llarg del corredor s'haurien organitzat les estances destinades a aquests membres de la comunitat, probablement aterrades en fortificar-se el cenobi. Si es dirigeix la mirada cap a l'església s'aprecia una de les imatges més conegudes del monestir: l'imponent cimbori coronant el creuer i la Torre de les Hores.

Plànol

26

Priorat

Segles XIV-XIX

En la dècada dels noranta l'edifici del priorat fou recuperat i es condicionà la planta baixa, corresponent a l'antic celler, com un dels espais dedicats a l'audiovisual *El món del Cister*. Aquest magnífic muntatge escenogràfic mostra, amb el suport també d'un aclaridor guió, l'origen de la reforma dels monjos cistercencs, els trets definidors del seu orde religiós, les activitats pròpies de la seva vida monacal i les característiques arquitectòniques dels seus monestirs.

Plànol

27

Porta Reial

Segle XIV

És una porta de mig punt formada per una línia d'àmplies dovelles, emmarcada per arquivoltes i amb un trencaaigües floronat. Les restes d'un hipotètic porxo sobresurten en ambdós costats. La Porta Reial fou construïda per iniciativa de la Corona. Per això hi ha una dovella amb l'escut de les quatre barres de Jaume el Just i altres dues amb la flor de lis de la reina Blanca d'Anjou.

La plaça del davant, anomenada de Jaume el Just, es creà per l'enderroc del celler i del refector dels conversos l'any 1378. El seu aspecte és fruit de les obres d'urbanització del 1957, consistents en la pavimentació del terra i la construcció de l'estany amb els brolladors d'aigua.

Plànol

28

Façana de l'església

Segles XII-XIV

En la façana hom hi copsarà tres etapes constructives o moments històrics: en primer lloc, la portalada i les finestres laterals d'arc de mig punt pertanyents al romànic; després el finestral gòtic amb vitralls de la nau central, i, finalment, els merlets bastits quan Pere el Cerimoniós, cap a l'any 1376, ordenà la fortificació del monestir. La portalada està decorada per arquivoltes i els capitells il·lustrats amb motius zoològics i vegetals. Unes columnetes, a banda i banda, motllurades i adossades a la façana s'han interpretat com les restes d'un possible nàrtex o pòrtic destinat a cobrir l'entrada a l'església.

Plànol

29

Plaça de Sant Bernat Calbó

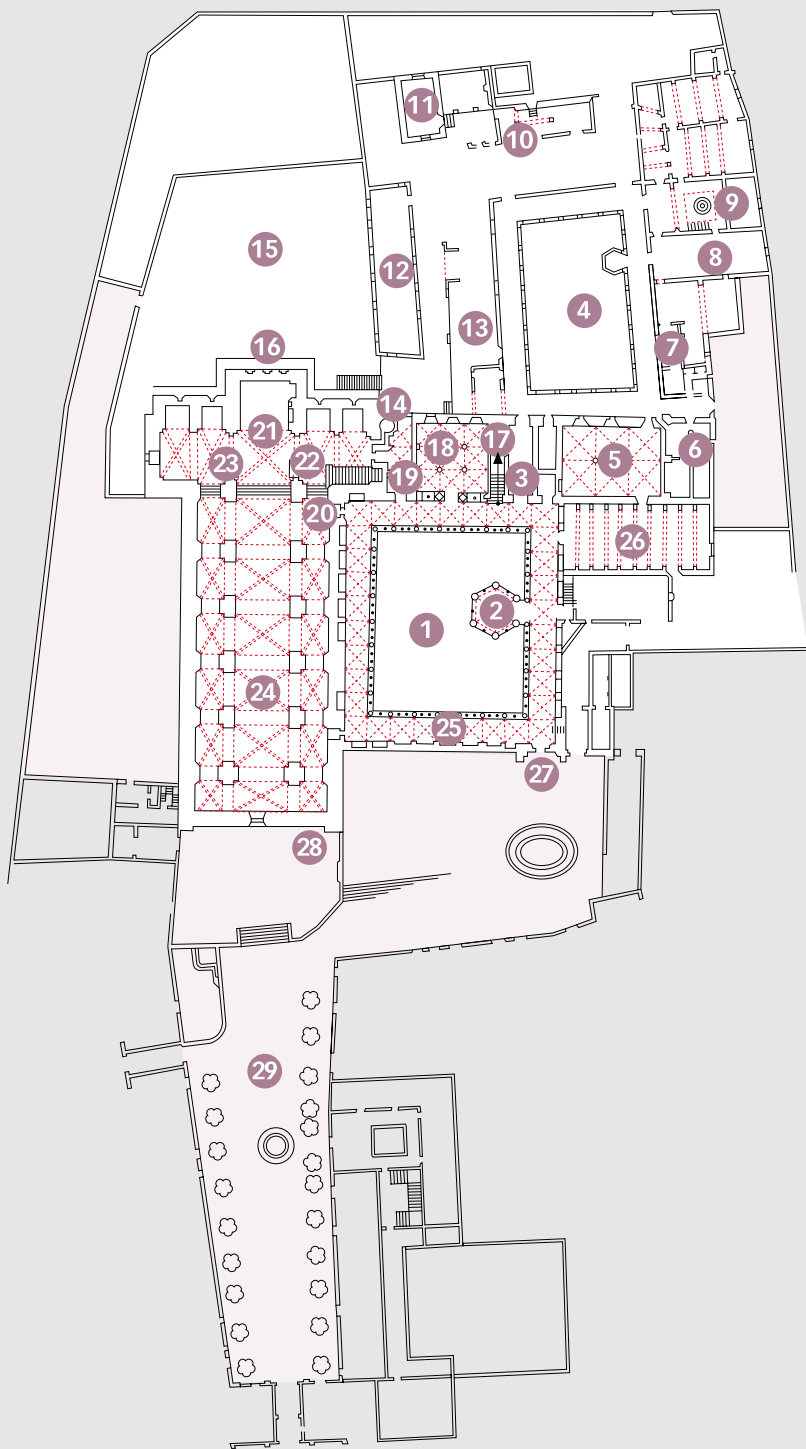
Segles XIII-XIX

Aquesta plaça allargassada, limitada per les edificacions i tancada pel Portal de l'Assumpta, corresponia a la mitja clausura del monestir. Al bell mig s'hi aixecà, al segle XVIII, una font dedicada a l'abat sant Bernat Calbó, representat en la peça escultòrica al capdamunt del conjunt, i els edificis corresponien a les cases dels monjos jubilats, a l'hostatgeria, a l'hospital dels pobres, a la bosseria, etc. L'Hospital dels Pobres de Sant Pere i Sant Pau fou reformat a partir del segle XVI per convertir-se en Palau de l'Abat. Un petit claustre de gust renaixentista s'amaga en el seu interior i, en l'actualitat, una part de l'edifici acull la Casa de la Vila. Les construccions de la plaça s'unificaren estèticament amb els esgrafiats de les façanes.

Plànol

Planta general

Claustre

1.b Galeria est

